

ІСТОРИЧНІ НАУКИ

УДК 821.161.2-1.Шев

ПЕРЕЯСЛАВСЬКИЙ ЦИКЛ ТВОРЧОСТІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА

Кухарєва Н.М., Коркач С.О.

Національний історико-етнографічний заповідник «Переяслав»

У статті вперше дано визначення такого поняття як «Переяславський цикл творчості Т. Г. Шевченка», який охоплює всю літературну, епістолярну, художню спадщину, пов'язану з Переяславщиною та дослідницьку роботу Т. Г. Шевченка з опису та вивчення археологічних пам'яток рідного краю.

Ключові слова: переяславський цикл творчості, лікар Андрій Козачковський, пам'ятки Переяслава, епістолярна та літературна творчість.

Постановка проблеми. Переяслав і Переяславщина займали визначне місце в житті і творчості геніального поета України Т. Г. Шевченка. Наше старовинне місто особливо приваблювало Кобзаря, бо тут жив його щирий друг, переяславський лікар А. О. Козачковський (1812-1889). На запрошення А. Козачковського Т. Шевченко приїздив до Переяслава чотири рази: влітку і восени 1845 року і двічі в 1859 році.

Про місто, пам'ятки Переяслава Т. Шевченко залишив багато спогадів, описів у своїх творах, зокрема, у повісті «Близнець», «Археологічних нотатках», у листуванні, поезіях, малюнках. Переяславська осінь 1845 року – пора найвищого творчого піднесення поета.

Стаття допоможе дати визначення та розкрити поняття «Переяславський цикл творчості Т. Г. Шевченка», який включає періоди раннього романтизму («Петербурзький Переяслав»), роботу Т. Шевченка в Археографічній комісії у перший його приїзд в серпні 1845 р. на Переяславщину, цілком зрілого реалізму («Переяславська осінь Кобзаря», 1845 р. – другий приїзд до нашого краю), переяславський період творчості поета у 1859 р. (четвертий приїзд до Переяслава), а також епістолярну та літературну спадщину Кобзаря періоду заслання, де подаються спогади та описи про Переяславщину, яку він відвідував у 1845-1859 рр. та про спілкування і дружбу з переяславським лікарем А. О. Козачковським, а також виокремити, систематизувати, узагальнити це поняття з усієї творчої спадщини Кобзаря.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Автори для вирішення поставленої проблеми використали певну джерельну базу, яку можна поділити на дві групи. До першої групи джерел належить вся творчість Т. Г. Шевченка переяславського циклу – літературна, епістолярна, художня та «Археологічні нотатки». Другу групу джерел становлять праці дослідників його творчості, що стосується переяславського циклу, як сучасників Т. Шевченка (П. Куліша, О. Бодяньського, М. Максимовича, М. Чалого, О. Лазаревського та ін.), так і представників української інтелігенції другої половини XIX–XXI ст. (І. Франка, Б. Грінченка, В. Щурата, М. Грушевського, Д. Багалія, О. Дорошкевича, В. Якубського, С. Балея, С. Єфремова, В. Міяков-

ського, Д. Ревуцького, І. Огієнка, М. Драгоманова, С. Смалль-Стоцького, В. Дорошенка, Ф. Щербаківського, Ф. Колесси, М. Шагінян, Б. Лепкого, О. Лотоцького, Є. Маланюка, Д. Чижевського, Ю. Івакіна, С. Шаховського, Є. Шабліовського, Т. Осьмачки, Є. Пеленського, П. Зайцева, Г. Паламарчука, О. Білецького, С. Гординського, Б. Стебельського, Б. Кравціва, В. Смілянської, М. Коцюбинської, І. Дзюби, О. Левицького, М. Шугурова, О. Журби, Г. Сергієнка, О. Сваричевського та ін.

Не дивлячись на досконале висвітлення творчості Великого Кобзаря в сучасному шевченкознавстві, слід вказати на відсутність цілісного дослідження про його переяславський цикл творчості.

Мета статті. Головною метою представленої роботи є визначення поняття «Переяславський цикл творчості Т. Г. Шевченка» та виокремлення даного циклу із літературної, художньої, епістолярної творчості поета та його досліджень, проведених на Переяславщині за завданням Київської археографічної комісії.

Виклад основного матеріалу дослідження. Шевченкознавці України не виділяють окремо переяславський цикл творчості Т. Г. Шевченка. Автори статті вважають доцільним включити до наукового обігу зазначене поняття, так як Тарас Шевченко приїздив на Переяславщину чотири рази і жив у будинку свого друга, місцевого лікаря Андрія Козачковського, в приміщенні якого розміщений єдиний в Україні Музей «Заповіту» Т. Г. Шевченка.

До Переяславського циклу творчості Шевченка автори відносять:

1) літературні твори, які охоплюють період раннього романтизму («Петербурзький Переяслав»), в яких Т. Шевченко розповідає про історичні події, пов'язані з історією Переяславщини;

2) роботу Тараса Григоровича у Археографічній комісії, коли він вперше приїхав до Переяслава в серпні 1845 р. і залишив нам малюнки переяславських архітектурних пам'яток та «Археологічні нотатки» – записи Шевченка про археологічні пам'ятки, старовинні будівлі та про знайдені в них церковне начиння, писемні твори, інші предмети;

3) літературні твори, які охоплюють період цілком зрілого реалізму («Переяславська осінь

Кобзаря» – перебування Т. Г. Шевченка на Переяславщині у жовтні-грудні 1845 р.);

4) переяславський період творчості поета у 1859 р. (третій і четвертий приїзди в червні та серпні 1859 р.);

5) епістолярну та літературну спадщину Кобзаря періоду заслання, де подаються спогади та описи про Переяславщину, яку відвідував у 1845-1859 рр., та про спілкування і дружбу з переяславським лікарем А. О. Козачковським.

Ще до знайомства з А. Козачковським Т. Шевченко знав про наше місто від Євгена Гребінки, який відвідав Переяслав у 1831 р., та від історика Миколи Маркевича, який був тут у 1837 р. [2, с. 6].

Задовго до приїзду на Переяславщину світ побачила романтична поема Т. Шевченка «Тарасова ніч» (1838 р.), яка розповідає про історичну подію – розгром повсталими козаками на чолі з Тарасом Федоровичем (Тарасом Трясилом, як називають його джерела, якими користувався Шевченко) 25 травня 1630 р. під Переяславом польського війська коронного гетьмана С. Конецпольського. Поразка війська одержала назву «Тарасова ніч». Так, услід за «Історією Русів», називає перемогу козаків на чолі з Тарасом Федоровичем (Трясилом) над військом С. Конецпольського й Шевченко.

Цей період творчості Т. Г. Шевченка у структурі експозиції літературно-художнього залу музею умовно називається «Петербурзький Переяслав» [5, с. 225]. Поема «Тарасова ніч» (1838 р.) була першим твором, яким Т. Г. Шевченко вселив українцям віру у їхню силу, здатну громити будь-якого ворога.

Шевченкова поема «Тарасова ніч» та перемога під Переяславом над польсько-шляхетським військом у травні 1630 р. висвітлені в експозиції Музею Заповіту Т. Г. Шевченка Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав» у історико-літературному контексті, а саме, у розділі II «Переяслав історичний» (зал № 1) та у розділі IV «Т. Г. Шевченко і Переяславщина» (літературно-художній зал № 6, присвячений «Петербурзькому Переяславу» та «Переяславському земляцтву у Петербурзі: 1838-1845 рр.») [6, с. 66].

Ранній Шевченко – поет-романтик. Романтичний герой раннього Шевченка – це насамперед борець за волю – Тарас Трясило («Тарасова ніч»), Підкова («Іван Підкова»), Гонта, Залізник, Ярема («Гайдамаки»), Гамалія («Гамалія»).

Т. Шевченко вперше приїхав до Переяслава в серпні 1845 року. У цей час, виконуючи завдання Археологічної комісії, він замальовував архітектурні пам'ятки Переяслава. Збереглися малюнки Т. Г. Шевченка «Вознесенський собор», «Церква Св. Михаїла в Переяславі», «Церква Покрови в Переяславі», «Андруші» (два малюнки під цією назвою), «В'юниця», «Кам'яний хрест св. Бориса».

Першим малюнком, який зробив Т. Шевченко в Переяславі, був ансамбль Вознесенського собору, збудованого коштом гетьмана Івана Мазепи у 1695-1700 рр. [13, с. 202]. У «Археологічних нотатках» поет записав: «Бывший монастырь, ныне Соборная церковь во имя Вознесения Господня, построенная 1701 года гетманом Мазепой, вели-

колепная снаружи и до невозможности искажена внутри возобновлениями» [11, с. 214].

Виконуючи завдання Київської археографічної комісії, Шевченко зацікавився стародруками, що знаходилися в бібліотеці Переяславської семінарії. Серед них було й Пересопницьке Євангеліє – видатна пам'ятка української культури, створена в 1556-1561 роках архімандритом Григорієм і переписувачем Михайлом Василієвичем із Сянока.

Судячи з усього, пам'ятка справила на поета сильне враження і тому він залишив про неї запис у своїх археографічних нотатках. Ось зміст цього запису:

«В скромной семинарской библиотеке хранится два Евангелия, писаны на пергамене изящными славянскими буквами, чернилом и кинноварью – с прекрасными разноцветными рисунками по золоту. Первое писано в 7053 году... Второе Евангелие, также на пергамене, изящнее и роскошнее первого, писано малороссийским наречием [1556] года, с надписью на краях первых листов...» [11, с. 215].

І, нарешті, варто звернути увагу на те, що Т. Шевченко у своїх археологічних нотатках наводить повністю дарчий запис гетьмана І. Мазепи, який передав книгу Переяславській єпархії: «Сіє Євангеліє прислано і дано отъ Ясновельможного Его милости пана, Іоана Мазепы, войскъ царського пресвітлаго величества запорожкихъ, обоихъ сторон Днипра Гетмана, и славного чина Святого Апостола Андрея кавалера до престола Переяславского епископского, который отъ его жъ милости созданъ отъновленъ, и драгоценными утварями украшенъ при преосвященномъ епископи Захаріи Корниловичи року [1701] апреля [17] день» [11, с. 215].

Майже 100 років Євангеліє зберігалося в соборі, а потім опинилося в бібліотеці Переяславської духовної семінарії, де й ознайомився з ним Тарас Шевченко.

Серед пам'яток, описаних Т. Шевченком в «Археологічних нотатках» в Переяславі – древній дитинець Переяслава (за висловом Т. Шевченка «цитадель») з валами, спорудженими Великим князем Володимиром Святославовичем; Михайлівська церква XVII ст., збудована на місці Михайлівського собору XI ст., зруйнованого монголо-татарами в 1239 році; Вознесенський собор, Покровська церква, збудована переяславським полковником І. Мировичем у 1704 р., Успенська церква 1760 року, збудована на місці тієї церкви, у якій в 1654 році Б. Хмельницький присягав на вірність московському царю.

Головною спорудою цитаделі був величний Михайлівський собор, збудований у XI ст., стіни якого були вкриті фресками і мозаїками, а підлога вистелена різнокольоровими полив'яними плитками. Навколо собору знаходилися різні прибудови з багатими усипальницями князів. Цитадель і Михайлівський собор зруйновані монголо-татарами 1239 р. «В той же цитадели церковь С. Михаїла, по преданию бывший монастырь, построенный каким-то князем черниговским Михаилом. Ни снаружи, ни внутри не осталось никаких признаков ее древности, кроме колокольни и при ней трапезы, где теперь помещается уездное казначейство» [11, с. 213-219].

Зберігся малюнок Т. Шевченка Покровської церкви, збудованої в 1704-1709 рр. на честь взяття Азова переяславським полковником Іваном Мировичем.

Зовнішній архітектурний образ церкви Покрови Пресв. Богородиці в Переяславі викликав у Т. Шевченка критичні зауваження, а мальована картинна композиція (запрестольна ікона), що зберігалася в храмі, – захоплення: «Церковь во имя Покрова – неуклюжей и бесхарактерной архитектуры, воздвигнута в знамение взятия Азова полковником переяславским Мировичем, другом и соучастником проклинаемого Ивана Мазепы. В этой церкви хранится замечательная историческая картина кисти, должно думать, Матвеева, если не иностранца какого. Картина разделена на две части: вверху Покров Пресвятыя Богородицы, а внизу Петр I с Екатериной I, а вокруг их все знаменитые сподвижники его, в том числе и Мазепа, и ктитор храма во всех своих регалиях» [11, с. 213-219].

У нотатках Т. Шевченка знаходимо й опис змалюваного ним у церкві села Борисівка кам'яного хреста на місці вбивства св. князя Бориса: «На месте, где по преданию убит князь Борис, построена недавно церковь (отсутствие всякого понятия о изящном и снаружи, и внутри), в ней стоит у иконостаса величиною в три аршина серого гранита крест с высеченною надписью: «Сей крест зде на месте сем убиенно святого страстотерпца Христова Бориса великаго князя російскаго водрузи Григорий Бугович протопоп переяславски споспешествовал во оном Селивана Кириловича Билого головы стрелецкаго лета от сотворения мира 7171, от Р. Х. 1661, мая в 2 день». На обороте: «а делал крест сей Харько безпалчий мельник с товарищем своим Мартыном» [11, с. 216].

Т. Шевченко був одним з перших дослідників археологічних пам'яток Переяславщини. Він вивчає і описує кургани та вали поблизу Переяслава. Археологічна наука тоді ще тільки зароджувалась і кургани не були досліджені. Т. Шевченко називав їх могилами – «Вибла могила», «Богданова могила», «Три брати»: «По Киевской дороге в пяти верстах от Переяслова над самой дорогой три высокие кургана, называемые *Три братни могилы*. По Золотоношской дороге в семи верстах от города высокий курган, называемый Богданова могила...» [11, с. 213-219]. – Шевченко, вірогідно, сприймав кургани на Лівобережному Придніпров'ї як свідків героїчної боротьби українського народу, зокрема козацтва, за свою свободу і незалежність. Насправді ж всі кургани давніші. У місті на той час ще зберігалися численні кургани на давньоруських могильниках, якими зацікавився Т. Шевченко. Курганів було так багато, що, за висловом Т. Шевченка, «здається все місто на могилах збудоване» [11, с. 223].

Т. Шевченка цікавили також пам'ятки околиць Переяслава, навколишніх сіл, пов'язаних з героїчним минулим нашого краю. Він відвідав середньовічні козацькі наддніпрянські села Андруші, В'юнища, Козинці та задніпрянські села Трахтемирів і Монастирок.

У селі Андруші Т. Шевченко замалював дерев'яну церкву 1768 року та вербу і хату на Староселищі, в якій за народним переказом зупинявся поет. У селі В'юнища Т. Шевченко зама-

лював сільський будинок (є думка, що то будинок збіднілого поміщика Степана Ничипоровича Самойлова, в якого жив Т. Шевченко наприкінці листопада-грудні 1845 р. під час ремонту в будинку А. Козачковського в Переяславі).

Удруге Т. Шевченко приїхав на Переяславщину в жовтні 1845 р. Це був найдовший період його перебування – три місяці (жовтень-грудень 1845 р.). Восени 1845 р. Т. Шевченко написав на Переяславщині такі твори: поеми «Наймичка» (13 листопада), «Кавказ» (18 листопада), присвяту до поеми «Сретик» (22 листопада), вірші «І мертвим, і живим...» (14 грудня), «Холодний Яр» (17 грудня), «Давидові псалми» (19 грудня), «Маленькій Мар'яні» (20 грудня), «Минають дні, минають ночі...» (21 листопада), «Три літа» (22 листопада), «Заповіт» (25 грудня) Цей період його творчості називають Переяславською осінню Кобзаря, адже саме в цей час митець переживає надзвичайне творче піднесення [8, с. 164].

Одним із перших творів Переяславського циклу є соціально-побутова поема із життя українського села – «Наймичка», написана у будинку А. Козачковського 13 листопада 1845 р. Ідучи дорогою із с. В'юнища до Переяслава, А. Козачковський розповів Тарасу про козака Соломка, що жив на хуторі поблизу міста. Вірніше, не про Соломка, а про його наймичку. З'явилася вона на хуторі після того, як старим Соломкам підкинули дитя. Доглядала хлоп'я як свою рідну дитину, то й стали говорити, що то вона і підкинула його. А нині дорослим став той парубок, уже чумакує. У Тарасовій уяві зринули болісні думки й образи: зганьблена дівчина, підкинута дитина, наймичка, а насправді – мати! Вражаюча трагедія і бездонна велич материнського серця! Жорстокий брудний світ і чистота весільної любові. І вже перед очима – картини майбутньої поеми. Саме тут, у Переяславі, Шевченко почув цю розповідь і створив на її основі поему «Наймичка» [3, с. 208].

18 листопада 1845 р. у Переяславі Тарас напише поему «Кавказ», присвячену своєму другу Якову де Бальмену, який ілюстрував його ранні твори.

Поема «Сретик», яку Т. Шевченко писав восени 1845 р. у селі Маріїнському (датував 10 жовтня), а початок-присвяту трохи пізніше – 22 листопада 1845 р. у Переяславі, присвячена чеському вченому-просвітителю Павлові Шафарикові, про якого чимало розповідав поетові вчепний-славист Осип Бодянский. Головним героєм поеми виступає національний герой Чехії Ян Гус. В деяких рукописних списках поема ще називалась «Іван Гус». За свідченням В. Білозерського, «Шафарик, читаючи оце послання Шевченкове, плакав вдячними сльозами» [1, с. 236]. Поема з її посвятою стала найповнішим виявом поглядів Т. Шевченка на слов'янство як сім'ю рівноправних народів, «дітей старих слов'ян», які мають усвідомити цю єдність і вкупі вести боротьбу проти колоніальної залежності від різних «господарів» за своє національне, політичне, соціальне, релігійно-духовне відродження.

У В'юнищах у грудні 1845 р. поет відчував не менш потужний творчий спалах, ніж у Переяславі в листопаді.

Чи не найважливішим із творів, написаних Т. Шевченком у В'юнищах, є послання «І мерт-

вим, і живим...» (14 грудня), адресованого «землякам» – українській дворянській інтелігенції, ліберальному панству із євангельським епіграфом: «Аще кто речеть, яко люблю Бога, а брата своего ненавидитъ, ложь есть. Соборно[e] посланіе Іоанна. Глава [4, с. 20].

Зміст цього послання насамперед сатиричний: поет викриває фальшиве «народолюбство» лібералів, нещирість їхнього «патріотизму» та небажання знати ту реальну криваву ціну, яку сплачував народ, відстоюючи незалежність України.

Про історію написання вірша «Маленькій Мар'яні» у В'юнищах поширена легенда: «Одного морозного дня йшов Шевченко вулицею села. Назустріч маленька дівчинка несла воду. Кароока, гарна, як маків цвіт, але одягнена в лахміття. Шевченка вразила краса дівчинки та її вигляд. Він спитав, чия вона. Дівчинка розказала, що сирота. Служить у багатих Крячків за харчі, а звать її Мар'яною. Поет дав їй монету, щоб купила собі хустку» [3, с. 209].

Приїхавши вдруге до Переяслава в кінці жовтня 1845 р., Т. Шевченко був дуже хворим. Наприкінці листопада поет переїхав до В'юнища у зв'язку з ремонтом будинку Козачковського. Майже місяць жив поет у Степана Ничипоревича Самойлова.

А наприкінці грудня стан здоров'я хворого різко погіршився. З кожною годиною йому ставало все гірше. Наляканий господар закутав поета в кожух і повіз у Переяслав до Козачковського.

У ніч на 25 грудня Тарас Григорович підвівся з ліжка і засвітив свічку. Глупа ніч огорнула землю. Майнула думка: «Невже кінець? Мені ж тільки 31 рік...» І раптом його погляд упав на папір. Рука потяглася до пера, і з-під нього з'явилися перші слова: «Як умру, то поховайте...»

В уяві поета постає образ милої України, переяславські ландшафти: лани широкополі, могили, Дніпро, дніпрові кручі, які дуже добре видно з Переяслава. Поет використовує топонім «ревучий». У В'юнищах так називалося урочище – «Ревуче». Навесні Дніпро розливався, затоплюючи луки, ліси, вибалки, населені пункти. Прибутна вода з великою силою, з ревінням падала і затоплювала всі низини. Старожили села В'юнище згадують, що коли прибувала «велика вода» і падала з ревінням в урочище, то це ревіння було чути на все село і його околиці. Тому урочище й називали Ревучим. Поет використовує цей місцевий топонім і створює потужний образ «як реве Ревучий» [7, с. 215].

Завдяки турботам Козачковського Шевченко незабаром одужав і за завданням Археографічної комісії поїхав до Чернігівщини. А «Заповіт» пішов межі людей. Його переписували від руки, читали в тісному колі однодумців.

Улітку 1859 р. Шевченко знову побував в Україні та на Переяславщині, відвідавши свого друга А. Козачковського у червні та в серпні.

18 серпня 1859 р. у Переяславі Тарас Шевченко написав вірш «Якби-то ти, Богдане п'яний...»). Ця поезія – підсумок сумних роздумів про долю України.

Окрему групу Переяславського циклу становить епістолярна та літературна спадщина Кобзаря періоду заслання, де подаються спогади

та описи про Переяславщину, яку відвідував у 1845-1859 рр. та про спілкування і дружбу з переяславським лікарем А. О. Козачковським – це листи Т. Г. Шевченка до А. Козачковського від 16 липня 1852 р., від 30 червня 1853 р., від 14 квітня 1854 р. з Новопетровського укріплення, а також поема «Сон» («Гори мої високі!...», 1847 р., Орська кріпость), повість «Близнецы» (1855 р., Новопетровське укріплення).

Першого листа до свого приятеля поет написав 16 липня 1852 р. з Новопетровського укріплення. Саме на засланні розпочалося листування поета з Андрієм Осиповичем (збереглися чотири листи Шевченка і два листи Козачковського). У цьому листі він просить допомогти в лікуванні недуги, з болісним гумором описує свою зовнішність і одночасно згадує переяславські краєвиди: «Помните ли нашу с вами прогулку в Андруши и за Днепр в Монастырище на гору? Вспомните тот чудный вечер, ту широкую панораму и посередине ее длинную, широкую фиолетовую ленту, а за лентой фиолетовой блесит, как из золота кованный, Переяславский собор... [12, с. 61-62].

Про сусіднє з Переяславом середньовічне село Андруші (нині затоплене водами Канівського водосховища) Тарас Григорович згадує в листі від 14 квітня 1854 р., адресованого Андрію Козачковському з Новопетровського укріплення: «Друже мій милостивий! Як получиш сіє нехитростное посланіє моє, то вибери хороший погодний день та повели запрягти у бричку коні, та возьми посади коло себе жіночку свою і діточок своїх невеличких, і поїдьте собі з Богом у Андруші, погуляйте собі гарненько у архієрейському гаї, та гуляючи попід дубами та вербами, згадай той день, як колись перед вечером ми з тобою в Андрушах гуляли... Мені тепер здається, що й раю кращого на тім світі не буде, як ті Андруші...» [12, с. 78].

У одному з листів, який, на жаль, не зберігся, А. Козачковський написав Т. Шевченку про своє велике горе – смерть сина. Т. Г. Шевченко в листі-відповіді А. Козачковському від 30 червня 1853 р. намагається хоч якось утішити свого друга у зв'язку зі смертю дитини, просить Козачковського молитися й вірувати «разумно» й «глибоко» Господу, називаючи Його «наш общий помощник и сердцеведец» [4, с. 70-71].

Ще один цікавий, сповнений гумору, уривок із листа Т. Шевченка до А. Козачковського від 14 квітня 1854 р., який характеризує їхні стосунки: «Спасибі тобі, друже мій єдиний, за твої десять рублей, чи, як ти пишеш, якогось хорошого общезнакомого нашого. І йому, і паче тобі, йому спасибі за гроші, а тобі спасибі за те, що послав ти мені їх. Тільки за те спасибі не скажу, чому ти не написав мені, хто се такий общезнакомий наш, такий пам'ятливий та щедрий? Троха лиш (я сам собі міркую), чи не ти се сам посилаєш мені, убогому, із своєї власної діривої кишені. Я думаю, що так... Спасибі ж тобі ще раз, друже мій єдиний!..» [12, с. 79].

У повісті «Близнецы» (1855 р.) митець згадує, як він любувався мальовничим краєвидом любого його серцю Переяслава, на тлі якого виділявся золотоголавий Вознесенський собор та головна баня Успенської церкви: «Далеко, очень далеко от моей милой, моей прекрасной, моей

бедной родини я люблю иногда, глядя на широкую безлюдную степь, перенестися мыслию на берег широкого Днепра и сесть где-нибудь, хоть, например, у Трахтемирове, под тенью развесистой вербы, смотреть на позолоченную закатом солнца панораму, а на темном фоне этой широкой панорамы, как алмазы, горят переяславские храмы Божии, и один из них ярче всех сверкает своею золотою головою. Это собор, воздвигнутый Мазепою. И много, много разных событий воскресает в памяти моей, воображая себе эту волшебную панораму» [10, с. 110].

Пізніше він згадає про це в поезії «Сон» («Гори мої високіі...», 1847 р., Орська кріпость):

Гори мої високіі,
Не так і високі,
Як хороші, хорошіі,
Блакитні здалека.
З Переяслава старого,
З Виблої могили!
Ще старішої ... [9, с. 39]

Згадуючи на засланні подорож з Києва до Переяслава, Т. Шевченко коротко описав у повісті «Близнецы» про смерть князя Бориса: «...хотя и скудной, но знаменитой реки Альты, верстах в четырех от города Переяслава, место, где бешеный честолюбец, окаянный Святополк, зарезал родного праведного брата своего Глеба» (насправді Бориса) [10, с. 18].

Т. Шевченко присвятив на засланні своєму другу чудове послання «А. О. Козачковському», де є такі рядки:

А може, ще добро побачу?
А може, лихо переплачу?
Води Дніпровой нап'юсь,

На тебе, друже, подивлюсь.
І може, в тихій твоїй хаті
Я буду знову розмовляти
З тобою, друже мій [9, с. 62].

Переяслав і Переяславщина займали визначне місце в житті і творчості геніального поета України Т. Г. Шевченка. Тарас Григорович дуже любив наш прадавній край, багатий природою, історією, пам'ятками, щирими, гостинними людьми. Чотири рази приїздив Шевченко на Переяславщину: двічі у 1845 р. (серпень, жовтень-грудень) та двічі у 1859 р. (червень, серпень). Не забував він про наш край і на далекому засланні. Все, виокремлене із багатющої шевченкової спадщини, що стосується Переяславщини, автори називають Переяславським циклом творчості Т. Г. Шевченка.

Висновки і пропозиції. Уперше до наукового обігу вводиться визначення поняття «Переяславський цикл творчості Т. Г. Шевченка», який охоплює період раннього романтизму («Петербурзький Переяслав») і цілком зрілого реалізму («Переяславська осінь Кобзаря») та Переяславщину, описану і змальовану в епістолярній, дослідницькій та художній спадщині Кобзаря за часів перебування його на нашій рідній землі та на далекому засланні. Уведення до наукового обігу даного поняття дасть змогу внести зміни у структурний та тематико-експозиційні плани залів №1, 2, 6-7 музею, де висвітлюється Переяславський цикл творчості Т. Г. Шевченка. Стаття є коротким цілісним систематизованим дослідженням з історії рідного краю, яке в подальшому слугуватиме також для друкування колективного нарису «Шевченківський Переяслав».

Список літератури:

1. Бойко Ю. Творчість Тараса Шевченка на тлі західноєвропейської літератури / Ю. Бойко. – К., 1992. – 306 с.
2. Коломієць О. Тарас Шевченко та Переяславське земляцтво // О. Коломієць // Вісник Переяславщини. – 2008. – № 93. – С. 6.
3. Коцур В. Переяслав у віках / В. Коцур, О. Колибенко. – Київ, 2007. – 423 с.
4. Коцюбинська М. Листи і люди: роздуми про епістолярну творчість / М. Коцюбинська. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2009. – С. 584.
5. Кухарева Н. До історії створення Музею Заповіту Т. Г. Шевченка // Н. Кухарева // Волинський музей: історія і сучасність: Наук. зб.: М-ли IV Всеукраїнської наук.-практ. конф., присв. 80-річчю Волинського краєзнавчого музею та 60-річчю Колодяжненського літературно-меморіального музею Лесі Українки. – Луцьк, 2009. – С. 225.
6. Кухарева Н. З досвіду створення експозиції Музею Заповіту Т. Г. Шевченка в Переяславі / Н. Кухарева // Музейна експозиція: сучасний погляд і досвід побудови (м-ли наук.-практ. конф.). – К.: ДАКККіМ, 2009. – С. 66.
7. Мельник В. Музей Шевченкового Заповіту / В. Мельник // Пам'ять століть. – К.: Фенікс, 2008. – № 1-2. – С. 214-219.
8. Сікорський М. І. На землі Переяславській / М. І. Сікорський, Д. Т. Швидкий. – К.: Наукова думка, 1983. – 253 с.
9. Шевченко Тарас. Зібрання творів: у 6 т. / Тарас Шевченко. – К., 2003. – Т. 2. – 784 с.
10. Шевченко Тарас. Зібрання творів: у 6 т. / Тарас Шевченко. – К., 2003. – Т. 4. – 600 с.
11. Тарас Шевченко. Зібрання творів: У 12 т. / Тарас Шевченко. – К., 2003. – Т. 5. – 496 с.
12. Шевченко Тарас. Зібрання творів: у 6 т. / Тарас Шевченко. – К., 2003. – Т. 6. – 632 с.
13. Яцюк В. Шевченко малює Переяславщину / В. Яцюк // Пам'ять століть. – К.: Фенікс, 2008. – № 1-2. – С. 201-205.

Кухарева Н.М., Коркач С.А.

Национальный историко-этнографический заповедник «Переяслав»

ПЕРЕЯСЛАВСКИЙ ЦИКЛ ТВОРЧЕСТВА Т.Г. ШЕВЧЕНКО

Аннотация

В статье впервые дано определение такого понятия как «Переяславский цикл творчества Т. Г. Шевченко», который охватывает всё литературное, эпистолярное, художественное наследие, связанное с Переяславщиной и исследовательская работа Т. Г. Шевченко по описи и изучению археологических памятников родного края.

Ключевые слова: переяславский цикл творчества, врач Андрей Козачковский, памятники Переяслава, эпистолярное и литературное наследие.

Kukhareva N.M., Korkach S.O.

National Historical and Ethnographic Reserve «Pereyaslav»

PEREYASLAV CYCLE OF CREATIVITY OF T.G. SHEVCHENKO

Summary

The article first the definition of such concepts as «Pereyaslav cycle of creativity of T. G. Shevchenko», which covers all literary, epistolary, artistic heritage, connected with Pereyaslav and research work of T. G. Shevchenko from the description and study of archaeological monuments of the country is reveals.

Keywords: Pereyaslav cycle of creativity, doctor Andrew Kosakowskiy, attractions of Pereyaslav, epistolary and literary works.